

Af Else Skibsted,
psykolog og ph.d.

Hvad forsker danske psykologer i? Det skiftes de til at skrive om i denne ph.d.-stafet. Her skriver Else Skibsted om sin ph.d. med titlen *Elevens alsidige udvikling. En kategorial didaktik for den alsidige udvikling*, der blev forsvaret 26. marts 2020 på Aarhus Universitet.

Elevens alsidige udvikling

I formålet for den danske grundskole fremgår det, at skolens opgave er mere end faglig kvalifikation. Dens opgave består også i at hjælpe eleven med at udvikle sin individualitet (danne eleven til menneske) og i at indføre eleven i samfundet og den fælles tilværelse, vi deler med hinanden (danne eleven til borger). I Danmark har elevens alsidige udvikling været en del af Folkeskolens formålsparagraf siden 1975, hvilket understreger alsidig udvikling som en central værdi i grundlaget for og sigtet med skolens virke.

Det er imidlertid ikke megen opmærksomhed, emnet har fået gennem de seneste 40 år. Kompetence-, videns- og færdighedsmål knyttet til de forskellige skolefag dominerer, mens mål knyttet til elevens alsidige udvikling ofte fortoner sig i abstrakte formuleringer i læreplanernes generelle beskrivelser. En undersøgelse af udvalgte skolers arbejde med elevernes alsidige udvikling fra 2009 viser, at lærere og ledere har svært ved at sætte ord

på, hvad begrebet "alsidig udvikling" dækker over, og hvordan det kan omsættes i praksis. Dette betyder, at skolens og læreres arbejde med elevernes alsidige udvikling ofte bliver noget, der undervises i på indirekte og usystematiske måder (EVA, 2009). Af en forskningskortlægning fra 2014 fremgår det, at begrebet fortsat fremstår uklart og vanskeligt for lærere at arbejde med i praksis (Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning & Rambøll, 2014).

Mit samarbejde med lærere og lærerstuderende gennem flere år har desværre bekræftet resultaterne af sådanne undersøgelser. Jeg har som underviser i det pædagogiske fagområde i Læreruddannelsen løbende været optaget af og adresseret denne problemstilling i både teori og praksis, hvilket i 2015 førte til udformning af dette ph.d.-projekt. Projektet blev vejledt af Preben Bertelsen og Klaus Nielsen og gav mig mulighed for at fordybe mig i genstandsfeltet på en mere systematisk teoretisk og empirisk måde.

Formålet med projektet var at operationalisere begrebet om elevens alsidige udvikling og bidrage til udvikling af en didaktik, så det i højere grad kan opleves meningsfuldt for både lærere og elever at arbejde med den alsidige udvikling i skolen.

Et væsentligt udgangspunkt for projektet var, at det er menneskets hverdagsliv og aktive livsførelse med hinanden, som udgør konteksten for den alsidige udvikling. Elevens alsidige udvikling kan ikke understøttes meningsfuldt gennem tilegnelse af viden om isolerede sociale og personlige kompetencer, sådan som man fx kan se det i angloamerikansk læreplanforskning (Social and Emotional Learning/SEL-programs), hvor man definerer detaljerede mål og indholdsbeskrivelser for den alsidige udvikling. Ligeledes giver det heller ikke mening at udvikle alsidighed gennem træning af en række standardiserede metoder og værktøjer, sådan som man kan se det i forskellige former for konceptpædagogik både herhjemme og internationalt (fx PALS). Elevens alsidige udvikling forløber og skabes i hverdagslivet og må forbindes med de udfordringer, som alment hører tilværelsen til, og som eleverne konkret oplever i deres aktiviteter i familie, skole og fritidssammenhænge.

Projektet er teoretisk forankret i handlingsteori, sådan som den har udviklet sig fra virksomhedsteori, kulturhistorisk teori, kritisk psykologi og konkret udformet i tilværelsespsykologi. Tilværelsespsykologi er en teori om, hvad det vil sige at være aktør i eget liv og er i tråd med skolens formål om alsidig udvikling og dannelse til selvbestemmelse og demokrati (Bertelsen, 2013). Teorien bygger på, at vi som mennesker står over for nogle almene og grundlæggende tilværelsesopgaver, som vi skal kunne forstå og håndtere for at kunne deltage i den naturlige, sociale, kulturelle og samfundsmæssige verden omkring os. Tilværelsesopgaverne kan overordnet inddeles i tre kategorier:

- 1) Deltagelse – at finde måder at deltage i de menneskelige fællesskaber på
- 2) Realitetsafstemning – at kunne afstemme og regulere sin deltagelse med verden omkring sig
- 3) Perspektivering – at kunne indleve sig i og forstå verden fra flere perspektiver

Håndtering af de almene tilværelsesopgaver forudsætter udvikling af en række tilhørende tilværelseskompetencer, som man skal udvikle for at kunne mestre sin tilværelse på en meningsfuld

måde. De fremgår af kompetencehjulet nedenfor:

Tilværelsespsykologi stiller på den måde et begrebsapparat til rådighed, der er forankret i hverdagslivets opgaver og aktiviteter, og som kan bidrage til at definere og præcisere begrebet ”alsidighed” på en samtidig almen og konkret måde.

Projektet var kvalitativt anlagt og blev designet og gennemført som et interventionsstudie målrettet elever i udskolingen. Interventionen blev udviklet i et pilotprojekt, hvor jeg som forsker sammen med såvel erfarne lærere som lærerstuderende udviklede, afprøvede og evaluerede et konkret interventionsforløb og dertilhørende undervisningsmateriale. Interventionen blev efterfølgende gennemført i otte 8.klasser på en række skoler i Aarhus Kommune. Interventionen forløb over et tre-måneders forløb og var bygget op om et workflow i fire trin, som gjorde det muligt for eleverne at undersøge og forbinde konkrete udfordringer i egen livsverden med de almene tilværelsesopgaver:

Først skulle eleverne identificere en udfordring i egen livsverden, som de gerne ville arbejde med

Dernæst skulle de formulere udfordringen som et konkret mål, idet inddragelse af elever i processen med at opstille mål styrker deres deltagelse og oplevelse af motivation og mestring

Så skulle de inddrage kompetencehjulet og undersøge det konkrete mål ved hjælp af de almene tilværelseskompetencer

Til sidst skulle de udpege et næste skridt, hvor de helt konkret angav, hvor, hvordan og hvornår de ville handle på deres mål

Undersøgelsen blev tilrettelagt i tre sammenhængende studier: Det første studie viste en metode til at få indblik i de udfordringer, som elever i 8. klasse konkret tumlede med og gjorde det muligt at udarbejde en oversigt over eksemplariske og aldersadækvate livsverdensudfordringer. Fremadrettet kan det udgøre et indholdsmæssigt grundlag i læreres arbejde med den alsidige udvikling i skolen. Studiet viste, at elevernes livsverden i høj grad omhandlede udfordringer med aktivt selv at deltage i at sætte rammer for, planlægge og prioritere sin tid i en travl hverdag med skole, venner og familie og mange gøremål. Udfordringer i forhold til at regulere sig selv og være fokuseret i forskellige situationer og aktiviteter var også et gennemgående fund. Disse udfordringer kunne undersøges ved hjælp af de almene kompetencer i kompetencehjulet og således

hjælpe dem til at udvikle et alment greb om konkrete udfordringer i deres livsverden.

Det andet studie havde som mål at tilvejebringe viden om, eleverne faktisk kunne omsætte og anvende interventionen i deres hverdagsliv. Resultaterne viste, at eleverne på et umiddelbart niveau kunne gå ud og anvende interventionen til at håndtere konkrete udfordringer i hverdagslivet. Samtidig med dette kunne de på et metakognitivt niveau bruge interventionen som et meningsfuldt organiserende princip i forskellige situationer.

Det tredje studie var en undersøgelse af, om interventionen blev gennemført efter hensigten med henblik på at få nærmere viden om, hvordan gennemførelsen af en intervention kan påvirke udbyttet af den. I forbindelse med interventionsstudier må man naturligt interessere sig for, om fx ringe udbytte skyldes forhold i implementeringen eller begrænsninger indbygget i selve interventionens indholdsmæssige grundlag og workflow. Samlet set viste undersøgelsen, at interventionen blev gennemført efter hensigten, men analyserne viste også nogle begrænsninger.

Elevernes brug af kompetencehjulet var relativt ensidig og samlede sig omkring nogle få udvalgte kompetencer, som specifikt flugtede indholdsmæssigt med de konkrete udfordringer, de tumlede med. For en positiv betragtning kan det ses som tegn på, at eleverne faktisk kunne udvælge og anvende præcis de kompetencer, de havde brug for til at få et alment greb om konkrete udfordringer i deres livsverden. I så fald viste kompetencehjulet sin styrke ved at tilbyde centrale kompetencer, som gav mening i et hverdagsliv set fra en 8.-klasse-elevs perspektiv. Fra en mere kritisk vinkel kan man sige, at den ensidige brug af kompetencehjulet kan ses som et eksempel på, hvordan elever forsøger at leve op til og håndtere de krav og forventninger, som samfundet stiller til dem. Arbejdet med at forbinde de alsidige og almene tilværelseskompetencer til konkrete livsverdensudfordringer vurderes imidlertid at have potentiale til netop "at trække eleverne ud af hamsterhjulet og ind i kompetencehjulet". Resultatet giver således anledning til at revidere og kvalificere arbejdet med denne indholdsmæssige komponent.

Desuden gav analyserne indsigt i nogle faktorer og udfordringer knyttet til vilkår og betingelser for selve gennemførelsen af interventionen, fx at nogle af 8.-klasserne ikke havde gennemført interventionen

i forhold til det aftalte omfang. Resultatet henleder opmærksomhed på, at interventioner må tilrettelægges med en vis grad af fleksibilitet og variabilitet i forhold til skolens organisatoriske betingelser samt lærernes faglige og pædagogiske viden, erfaringer og kendskab til elevforudsætninger. På den anden side kan for store afvigelser eller usystematisk brug af forskellige komponenter i en intervention gå ud over interventionens integritet samt videnskabelige forankring og legitimitet.

Dette ph.d.-projekt har givet ét bud på en teoretisk forankring og operationalisering af det flydende begreb om elevens alsidige udvikling. Projektets empiriske undersøgelser har desuden vist, at en tilværelsespsykologisk intervention kan igangsætte en udviklings- og dannelsesproces, der opleves begribelig, meningsfuld og håndterbar, når interventionen forbinder viden om almene tilværelsesopgaver med relevant indhold i elevens hverdagsliv.

Referencer

- Bertelsen, P. (2013): *Tilværelsespsykologi. Et godt nok greb om tilværelsen*. København: Frydenlund
- Danmarks Evalueringsinstitut (2009): *Alsidig udvikling. Undersøgelse af seks skolers arbejde med at fremme elevernes alsidige udvikling*. Danmarks Evalueringsinstitut
- Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning & Rambøll (2014): *Forskningskortlægning. Alsidig udvikling og sociale kompetencer*. Udarbejdet august 2014 af Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning, AU, og Rambøll for Undervisningsministeriet. 2. udgave. Clearinghouse-forskningsserien 2014, nr. 26